

*А.В. Лапкін,
асистент кафедри організації
судових та правоохоронних органів
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО НА БЕЗПЕКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Право потерпілого на забезпечення безпеки виступає важливою запорукою охорони його життя і здоров'я під час участі у провадженні по кримінальній справі. Забезпечення безпеки потерпілих в літературі обґрунтовано розглядається як необхідна запорука об'єктивного, повного і своєчасного дослідження всіх обставин кримінальної справи та встановлення істини у ній, оскільки ігнорування цього права призводить до відмови потерпілих від участі у кримінальному процесі. Тому забезпечення прокурором цього права виступає гарантією ефективності кримінального процесу.

Прокурор бере участь у забезпеченні права потерпілого на забезпечення безпеки на всіх етапах його реалізації. Це обумовлюється двома положеннями: по-перше, прокурор визначений у числі суб'єктів, які приймають рішення про застосування заходів безпеки (ч. 2 ст. 3 Закону, ч. 3 ст. 52-1 КПК); по-друге, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів та забезпеченням прав потерпілого при реалізації заходів безпеки в межах функції нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. В той же час, на наш погляд, доцільно розширити участь прокурора у прийнятті рішень про застосування заходів безпеки. Це викликано тим, що інші суб'єкти, визначені законом, не завжди спроможні компетентно оцінити ситуацію для прийняття відповідного рішення. Крім того, після передачі справи від одного до іншого органу на певній стадії провадження його виконання опиняється поза їхньою увагою. Отже, прокурор має бути визначений як обов'язковий суб'єкт прийняття відповідного рішення: на досудових стадіях – під його безпосереднім контролем, а на судових – шляхом повідомлення суду його позиції стосовно вжиття, зміни чи скасування заходів безпеки.

Забезпечуючи право потерпілого на безпеку прокурор, перш за все, вживає заходів до попередження порушень закону та усунення причин та умов, що їм сприяли, чим створює передумови для підтримання і збереження стану захищеності потерпілого під час участі останнього у кримінальному судочинстві. Він у будь-якому разі не повинен пасивно очікувати, коли на потерпілого буде вчинений злочинний вплив, а повинен забезпечити, щоб такий вплив взагалі не був здійснений. Тобто, першочерговим завданням прокурора є попередження будь-яких загроз безпеці потерпілого, а не усунення наслідків її порушення.

У разі ж виникнення загрози безпеці потерпілого, прокурор має вживати всіх можливих заходів для її усунення і безпосереднього вжиття заходів забезпечення безпеки. Виходячи із ст. 52-1 КПК України, прокурор зобов'язаний перевірити наявність підстав для забезпечення безпеки. Складністю для прокурора у встановленні фактичної підстави для застосування заходів безпеки є законодавче формулювання її як «наявність реальної загрози життю, здоров'ю,

житлу чи майну потерпілого». При цьому вважати підставою для застосування заходів безпеки, на наш погляд, необхідно не саму загрозу, а достатні дані про неї, причому як про наявну реальну загрозу, так і загрозу потенційну, латентну чи приховану, з тим, однак, застереженням, що від характеру такої загрози буде залежати конкретний вид заходів безпеки, що можуть бути застосовані. Лише такий підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема, Рекомендації № R (2005) 9 «Про захист свідків і осіб, які співробітничують із правосуддям», де вказано на «серйозність» погрози (яка може бути як прямою, так і побічною, яка була чи могла бути здійснена), що підлягає врахуванню при обранні конкретних заходів безпеки із можливих (п. п. 14 і 20 Рекомендації). З огляду на це, прокурор перевіряє характер загрози: чи вона спрямована на перешкоджання встановленню істини у справі, чи носить інший характер, чи взагалі вигадана або неправильно сприйнята потерпілим. Реальність загрози, що є оціночним поняттям, встановлюється у кожному випадку, виходячи із тяжкості і характеру вчиненого злочину; характеристики осіб обвинуваченого та потерпілого; змісту, часу, способу та інтенсивності погрози тощо. Загалом, прокуророві треба враховувати, що у невідкладних випадках закон передбачає його обов'язок прийняти рішення про застосування заходів безпеки негайно. Тому, визначаючи підставу для прийняття відповідного рішення, прокурор має враховувати, що у питанні про застосування заходів безпеки, які не містять у собі загрози порушення прав особи, краще вжити надмірних заходів, ніж допустити заподіяння шкоди інтересам потерпілого у разі відмови чи зволікання у їх застосуванні.

За наслідками перевірки приводів щодо застосування заходів безпеки прокурор приймає одне з двох альтернативних рішень: про застосування цих заходів або про відмову у їх застосуванні, яке оформлюється мотивованою постановою. При цьому прокурор фактично не визначає конкретних заходів безпеки, які мають бути застосовані, оскільки це питання відповідно до ч. 4 ст. 52-1 КПК віднесено до компетенції органу, якому доручено здійснювати заходи безпеки, і, як правило, у їх реалізації особистої участі не бере, так як ці заходи застосовуються органами служби безпеки, органами внутрішніх справ чи органами і установами виконання покарань

та слідчими ізоляторами (ч. 3 ст. 3 Закону). В той же час, постанова прокурора є обов'язковою для виконання зазначеними органами, і прокурор може контролювати хід її виконання. Він здійснює це як у загальному порядку, встановленому для всіх органів, компетентних на прийняття рішення про застосування заходів безпеки (орган дізнання, слідчий, суд), які орган, що здійснює заходи безпеки, письмово інформує про вжиті заходи та їх результати, так і в порядку прокурорського нагляду.